

BISKOP
LARS ECKERDAL

Svenska kyrkan Ärkebiskopens kansli	
Ink 2000-02-28	
Diarienummer Bm 2000; 38	Aktbilaga

Smygehuk 2000-02-24

Till biskopsmötet

Ang koncelebration

Till mötets bordlagda ärenden hör frågan om användning av koncelebration i vår kyrka (87 § 1998). Det har lagts på mig att inför en överläggning på nästa biskopsmöte ta fram ett underlag. Jag har i min tur bett min stiftsadj för gudstjänstfrågor Ingemar Birgersson att göra ett förarbete. Hans PM rymmer "lite historik och några reflektioner" som jag nyttjat och kompletterat med stöd av litteratur och ur egen fatatur.

Allmänt

Under årens lopp har jag lite slarvigt brukat säga att Svenska kyrkan inte har någon ordning för koncelebration men att det finns lägen när den är både viktig och självklar. Efter det pålagda studiet vill jag instämma i min utsaga.

Birgerssons PM och mitt begränsade studium ger mig grund för påståendet att koncelebrationen tycks vara förbehållen romersk-katolska kyrkan som sakfråga och problem att undersöka och diskutera i litteraturen. Det beror inte på att bruket skulle vara begränsat till denna tradition, snarare på att formen länge var undanträngd och i nutiden blivit problematisk på grund av förkonciliärt präglade strikta föreskrifter för bruket.

Koncelebration från den odelade kyrkans tid

De historiska eller liturgiska kyrkorna känner alla en koncelebrationspraxis. Denna har dock formats på varierande sätt i olika kyrkotraditioner, och inom dessa förekommer också förändringar över tid. Verben *syllleitourgein* och *concelebrare*, som först under medeltiden tycks ha fått karaktären av facktermer, har därför en något växlande innebörd. Den gemensamma nämnaren är att biskopen celebrerar tillsammans med sina präster eller att det lokala prästerskapet celebrerar tillsammans under ledning av en av dem. Det som celebreras är inte nödvändigtvis inskränkt till mässan, även om det tycks mig som om denna historiskt är utgångspunkten för ett bruk som sedan kan praktiseras även i andra gudstjänster.

Den, så långt jag vet, äldsta beskrivningen av koncelebrerande möter i Hippolytos' *Den apostoliska traditionen* (omkr år 200). Här biträder både diakoner och präster biskopen i liturgin – t ex evangelieläsning, förkunnelse etc liksom insamlade, tillredelse och utdelande av de eukaristiska gåvorna. Under nattvardsbönen intar prästerna orantställning, med upplyfta händer, men enbart biskopen reciterar den eukaristiska bönen – [också] betingat av att ordalyddelsen inte var fixerad vid denna tid. Hos såväl västliga som östliga kyrkofäder möter notiser omvittnande som något självklar att också gästande biskopar eller präster (förmodligen även diakoner?) inbjuds att koncelebrera, även att lokalbiskopen inbjuder kollega att på ett eller annat sätt delta som medpresiderande.

Koncelebration av detta slag innebär att liturgins olika uppgifter fördelas på

olika händer. Koncelebrationen är inte snävt inskränkt till den eukaristiska bönen men utesluter inte heller denna. Bakom bruket finns praktiska motiv men därutöver också symboliska. Syftet att gestalta kollegialitet och kyrkans enhet framträder särskilt tydligt i seden att inbjuda gästande som medagerande.

I ortodoxa och orientaliska kyrkor har denna typ av koncelebration bevarats genom århundradena. Förändringar över tid kan åtminstone delvis förklaras som resultat av influenser från den västliga utvecklingen.

Den västliga utvecklingen

I den västliga kyrkan bevarades samma koncelebrationspraxis långt upp i medeltiden, men sedan blev utvecklingen en annan i den romersk-katolska kyrkan liksom den blivit det i unierade kyrkor. Koncelebrationspraxis kom att nästintill upphöra.

Thomas av Aquino tycks ha känt enbart en form av koncelebration: vid prästvigning. I sin kommentar kunde han ännu ge uttryck åt den gamla enhetstanken men med ett förändrat perspektiv: enheten manifesteras, ty celebranten utför det oblodiga offret i Kristi ställe, och då fler konsekreerar sker detsamma som när en gör det. Med både skolastiska teologer och kanonister såsom faddrar kom uppmärksamheten att ensidigt knytas till mässans förvandlingsunder, förutsättningar för sakramentets giltighet och varje prästs dagliga mässoffersplikt. Koncelebrationen blev därmed problematisk: kunde fler än en celebrant samtidigt frambära mässoffret, dvs läsa kanonböerna, inkl instiftelseorden, och utföra de med dem förenade föreskrivna handlingarna? Svaret i praxis blev att koncelebration i denna inskränkta mening föll bort.

Det är i denna icke-koncelebrerande miljö reformationskyrkorna växte fram. Så långt jag vet utgjorde koncelebrationen inget problem, inte ens något att ta ställning till, eftersom praxis upphört. Det är inte omöjligt att saken likafullt berörts på evangelisk mark under reformationstiden eller under den mångsidiga ortodoxins epok, men jag känner inte till det. Däremot är det tydligt att evangeliska kyrkor genom århundradena efter behov haft en koncelebrationspraxis i den vidare mening som tillämpades under den odelade kyrkans tid.

Detta gäller också förhållandena i Svenska kyrkan. Vid visitationer kunde våra 1800-talskolleger ta upp, inte den saken utan ett speciellt problem: det som osed brännmärkte att folk mumlade med i syndabekännelsen, instiftelseorden och Herrens bön, vilket störde den vördnadsfulla stillheten. Själv avstår jag nu från att berätta om av präster koncelebrerad liturgi jag har erfarenheter av alltsedan 1940-talet, också ifråga om måltidens liturgi, innan någon av de koncelebrerande visste om att det var det de gjorde ...

Romersk-katolska nyansatser

I romersk-katolsk tradition kom koncelebrationen att bli ett av den liturgiska rörelsens önskemål. Ett skäl var rationellt: önskan att kunna gemensamt fullgöra den individuella mässplikten när många präster var samlade. Men i detta låg ett annat och viktigare skäl: önskan att kunna fira mässan tillsammans som uttryck för *communio*. Såsom ett av den liturgiska tidiga officiella genombrott kom 1957 medgivande av en begränsad "sakramental koncelebration". Syftet skulle vara att manifesteras ämbetsbärarnas enhet, ty innebörden var inte mångas samtidiga pliktuppfyllelse utan "frambärandet av *ett* offer, vars liturgiska bärare kollegiet som sådant är". För utförandet föreskrevs bl a "gemensam recitation av alla förvandlingens ord genom alla koncelebranter".

Regianvisningarna är sentida uttryck för det medeltida tänkandet. De är styrda av en atomistisk fixering vid en del av mässans liturgi, med inriktning på det rätta handlandet för sakramentets giltighet. Så vitt jag förstår är det också dessa an-

visningar som medfört att denna form av koncelebration i den fortsatta utvecklingen har kunnat diskuteras som ett problem i strävandena att gestalta en hela gudsfolkets liturgi.

Andra vaticankonciliets liturgikonstitution 1963 markerade koncelebrationen som tillgång för att synliggöra stifts kyrkans enhet genom ”ett och samma firande av eukaristin: i en och samma bön, vid ett och samma altare där biskopen är den ledande, omgiven av sitt prästerskap och av altartjänarna” (art 41). Inbjudan till ett vidgat bruk motiverades med att ordningen genom tiderna praktiserats i både öst och väst och framhävde ämbetets enhet (57). Som lämpliga tillfällen angavs stiftens skärtorsdagsfirande med oljeinviigningsmässan och kvällsmässan, mässor vid samlingar av biskopar och/eller präster men också klostrens mässor och under vissa förutsättningar den vanliga församlingens högmässa (57).

I arbetet att genomföra en utökad praxis eftersträvades uttryck för ”korsoffrets enhet, prästerskapets enhet, gemenskapen i handlandet”.¹ Resultatet blev en efter var och en av den eukaristiska börens fyra former avpassad, strikt reglerad ordning för agerandet av ”huvudcelebrant” och ”koncelebranter”. Grundmönstret är att koncelebranter med låg röst läser med fr o m epiklesen och sträcker händerna eller högra handen mot gåvorna under epiklesen och under Kristi uppmaningar ”Tag och ät ...”, ”Drick av den alla ...”.

Kritik har riktats mot kurians sätt att motsträva konciliets intentioner vid genomförandet liturgireformen. I detta fall kan konstateras att en konservativ utformning av anvisningarna för koncelebrationen gynnades av 1957 års nyansats!

Min mycket begränsade erfarenhet av romersk-katolsk koncelebrationspraxis säger mig att den i realiteten kan gestaltas högst olika. Om mässans liturgi i övrigt firas med få medagerande och med ett i koret samlat men stumt prästerskap, avtecknar sig koncelebrationshandlandet som enbart en korangelägenhet, särskilt om koncelebranterna står vända halvt från församlingen. Om mässan däremot utmärks av rörlighet i agerandet, inkl prästernas, kan koncelebrerande smälta in i helheten, särskilt när medläsandet och -agerandet sker diskret och med kroppshållningar som inte utestänger utan innesluter hela menigheten.

Koncelebrationsordning för Svenska kyrkan?

Historiskt har vi en praxis som närmast svarar mot den vi möter under den odelade kyrkans tid. Det är troligt att den styrts av behov såväl av praktisk art som av symbolkaraktär. Det är sannolikt att praxis formats intuitivt, vilket inte utesluter att bruket även kan ha blivit föremål för reflektion.

Med- eller omedvetet tycks mig praxis ha förändrats i nutiden. Medvetet har den förändringen skett att en tidigare praxis med två mässkrudar för att markera högtidlighet i såväl högmässa som högpredikan försvunnit. Enbart ”huvudcelebranten” bär mässhake, ”koncelebranterna” alba/röcklin och stola. Men därtill tycks mig den förändringen inträtt att enbart ”huvudcelebranten” svarar för hela blocket prefation – nattvardsbön, vilket tidigare kunde ”delas upp”. Uppdelning kan förekomma också nu, men då så att den församlingsacklamation HB-bönerna har [”Din död förkunnar vi ...] i ”fria” former av nattvardsbön utvidgas till ett gemensamt instämmande i olika led i nattvardsbönen. Men generellt tycks den eukaristiska bönen kommit att bli avskärmad från tydlig ”koncelebranters” medverkan.

Ur principiell teologisk synvinkel kan jag inte se att det kan anföras skäl mot koncelebration i den öppna betydelse som möter i den odelade kyrkan, dvs att de som

¹ Ritkongregationens direktiv Ritus servandus in concelebratione missae, 1965, och instruktionen Eucharisticum mysterium, 1967. Citatet från ”spindeln i nätet” vad gäller genomförandet, kardinal Bugnini, i framställningen i hans vitbok *Die Liturgiereform 1948-75*. Herder (Freiburg etc) 1988 s 145 ff.

står i samma vigningstjänst också gör gemensam tjänst i liturgin, inkl den eukaristiska bönen. Däremot kan jag se goda skäl för koncelebration för att därigenom manifesteras den sakramentala enhet i Kristus, som går djupare än de olikheter och skillnader vi själva står för. Jag går så långt att jag även i detta stycke finner det adekvat att anknyta till övertygelsen om gemensamt nattvardsfirande som manifestation, inte av vunnit enhet utan av gemensam bön och strävan därefter.

Enligt vår kyrkas lärotradition är det för eukaristin konstitutiva instiftelseordens läsande och de sakramentala gåvornas utdelande och mottagande i tro. Men det finns inga läromässigt grundade regler för hur läsande, utdelande eller mottagande skall gå till.

Inte för sakramentets utan för vår skull får det dogmatiskt konstitutiva inte bli liktydigt med det liturgiskt tillräckliga. Mot bakgrund av teologiska överväganden och pastorala erfarenheter i kyrkor med högst varierande traditioner förtecknar t ex Faith&Order's Lima- eller BEM-dokument 1982 led som normalt bör ingå i den eukaristiska liturgin. Vår kyrka har genom kyrkomötet bejakat dokumentet och därmed "strukturbeskrivningen". Håri finns inget som vare sig stöttar eller undergräver koncelebration.²

Mot läromässig bakgrund har vi anledning att lära av den romersk-katolska kyrkan. Dels har medeltida de facto-förbud mot koncelebration bidragit till en kyrko-, ämbets- och nattvardssyn som det kostat denna kyrka mycket att bryta sig loss ur. Dels har det nutida detaljerade ceremonialet för koncelebration i varje fall inte främjat utvecklingen mot ett gudstjänstfirande som inbjuder alla närvarande att delta fullt, aktivt och medvetet i hela liturgin. Dels tycks erfarenheten visa att de goda skälen för koncelebration motverkas i samma mån som sättet att utföra den manifesterar brusten enhet i form av de församlades uppspaltnings i clerus och åskådare.

Till detta vill jag mot läromässig bakgrund tillfoga en reflektion. Ibland tycks det anses genant att vi har en särskild vigningstjänst och att det hör till biskopars och prästers uppdrag att leda liturgi. Det är inte genant i t ex CA 5 och 14 eller Lima-/BEM-dokumentet; i båda fallen är det fråga om, inte en klerikal rättighet utan en uppgift för att tjäna enheten. I vår kontext är detta för mig ytterligare ett stöd för en koncelebrationspraxis som inte gör halt vid utan också kan innefatta koncelebrerad eukaristisk bön.

I anslutning till detta måste jag komma med ett lokalt vittnesbörd om koncelebrationspraxis i mitt stift, så långt jag känner denna:

1. Här och var i stiftet finns en sed att en eller två gånger per år ha en för hela pastoratet sammanlyst gudstjänst. I flera fall vet jag att man då eftersträvar att alla präster medverkar eller koncelebrerar i den vidare mening som även kan innefatta uppgifter från tillredelsen till utdelandet för att så gestalta enheten både inom pastoratet och mellan prästerna.
2. Självt har jag medvetet infört två fasta koncelebrationstillfällen: vid prästvigningar och vid mottagande av kyrkoherde. I förra fallet firas mässan versus populum; de nyvigda står "i full ornat" på min ena sida, på den andra domprost och några andra som svarat för tillredelsen. Ingen är anmodad att göra eller säga något särskilt, men det har hänt att både mumlande och åtbörder förekommit. Domkyrkans vidöppna kor motverkar inte utan snarare understryker hela menighetens delaktighet i bönen. Kommentarer jag fått har inte varit många under årens lopp, men de som fällts har gällt enhetssymboliken. Vid mottagande av kyrkoherdar i församlingskyrkor är versus populum-möjligheten inte vanlig. Vid dessa tillfällen svarar kyrkoherden (i alba och stola) för dukandet och förblir sedan vid min sida enligt instruktionen, som ingenting säger om prästens sätt att delta. Det har hänt att någon mumlat med i den eukaristiska bönen, än mer att prästen intagit orantställning med upplyfta händer, men vanligen "gör"

² Detta antecknat efter minnet; i skrivandes stund har jag inte dokumentet tillgängligt.

herden ingenting mer än att stå vid min sida. Den vanligaste kommentaren jag fått kommer från prästen själv: känslan av samhörighet; andra har då och då berört saken som ett gott vittnesbörd om banden mellan herde och biskop. Förmodligen finns det andra reaktioner också, men de har inte förmedlats till mig.

Min erfarenhet, som jag genom detta uppdrag fått anledning att reflektera ytterligare över, är att koncelebration som även innefattar den eukaristiska bönen vid lämpliga tillfällen och i liturgiskt sparsmakad form rymmer en i vår kyrka välbehövlig symbolik, som är möjlig att tyda och ger god mening även för de föga sofistikerade.

Min slutsats blir ingalunda att det bör utfärdas särskilda anvisningar om koncelebration. I vår kyrka har det funnits en oskriven lag att liturgiska böcker inte skall bemängas med utförandeföreskrifter. Avsteget härifrån utgör HB 1942, ett exempel som inte uppmuntrar till efterföljd. Förmodligen var det denna HB-utformning som i kyrkomötet ledde till krav på ett särskilt ceremoniale, vilka dock lyckligtvis avvisades. Förutsättningen för den oskrivna lagen har inte varit att allt är tillåtet men väl att det finns ett svängrum inom ramen för en prästerlig lojalitet med kyrkans seder och bruk. Min uppfattning är att koncelebrationspraxis inte behöver och inte bör föranleda särskilda anvisningar i vare sig HB eller något gemensamt biskopsbrev.

Sammanfattning

I vår kyrka som i andra finns en tradition av koncelebration i vidare mening. De ekumeniska rötterna sträcker sig ner till den odelade kyrkans tid såsom form att gestalta kyrkans enhet och kyrkotjänarens kollegialitet, vilket inte utesluter också praktiska motiv.

Det finns goda sakliga skäl för att vidmakthålla och i viss mån stärka denna tradition, som inte behöver exkludera den eukaristiska bönen, för att vid behov gestalta enhetstanken lokalt eller regionalt, särskilt i stifts kyrkan, även enheten med andra kyrko(provinser) genom inbjudna gäster.

Av teologiska skäl kan invändningar riktas mot en koncelebration, som begränsas till den eukaristiska bönen eller gestaltas på sådant sätt att övriga gudstjänstdeltagare avskärmas.

Det saknas skäl att på det ena eller andra sättet utfärda särskilda regler för koncelebration.

+ Lars